

TERRA INCOGNITA, альбо ГРАМАДЗЯНЕ НА ДЗЯРЖАЎНАЙ СЛУЖБЕ

Кася Ганчарова

Кася Ганчарова — сябра Беларускай асацыяцыі журналістаў, грамадскага аб'яднання “Экадом” і грамадскага аб'яднання “Розныя – Роўныя”, эксперт па сувязях са сродкамі масавай інфармацыі ў праекце Еўрапейскага Звязу “Экалагічная інфармацыя, адукацыя і інфармаванне грамадскасці”.

E-mail: kalaskova-goncharova@tut.by

На жаль, сярод большасці прадстаўнікоў няўрадавых арганізацый існуе пэўны стэрэатып адносна дзяржчыноўнікаў. (Прынамсі, як і сярод дзяржчыноўнікаў адносна “эндзашнікаў”). Дзяржчыноўнікі ва ўяўленні большасці НДА — гэта людзі, што сядзяць за сталамі, заваленымі паперамі, заўжды занятыя і змрочныя, што размаўляюць штампамі і не разумеюць чалавека, які такімі ж штампамі не выклаў сваю праблему на паперцы ў пэўны час за подпісам пэўных асобаў... “Бюракраты і чынушы, заўзятая прыхільнікі несправядлівасці, якая існуе вакол і творцамі якой яны з’яўляюцца самі! Зразумела, што яны нам не дапамагаюць, дык хоця б не перашкаджалі!” — такія абураныя выказванні чуеш ад калег-эндзашнікаў, ды і сам часам не супраць пакрытыкаваць прадстаўнікоў улады.

Тым не менш, свой артыкул я пачала менавіта са слоў “на жаль”. Чаму? Спадзяюся, што вы зразумеете гэта, калі дачытаеце яго да канца. Пэўная падзея цалкам перавярнула мае ўяўленні пра дзяржчыноўнікаў, дазволіла ўбачыць карані і прычыны тых праблемаў, з якімі мы ўсе сутыкаемся пад час працы з прадстаўнікамі ўлады.

У сярэдзіне снежня мінулага года ў межах праекта Еўрапейскага Звязу “Экалагічная інфармацыя, адукацыя і інфармаванне грамадскасці”, які рэалізуецца сумесна з Міністэрствам прыродных рэсурсаў і аховы навакольнага асяроддзя Рэспублікі Беларусь, распачалася буйная адукацыйная праграма па тэме “Орхуская канвенцыя: удзел грамадскасці ў прыняцці рашэнняў адносна навакольнага асяроддзя”. Трэнеры праводзіліся для прадстаўнікоў НДА і СМІ, і для дзяржаўных чыноўнікаў самага высокага рангу. (Для прыкладу: Упраўленне справамі Прэзідэнта, Мінпрыроды, Міністэрства юстыцыі, Дзяржаўны камітэт мясной гаспадаркі і інш.) Праца з апошнімі і змяніла цалкам маё, і не толькі маё, уяўленне пра прадстаўнікоў terra incognita — людзей на дзяржаўнай службе. Вы заінтрыгаваныя? Тыды чытайце далей!

Даведка

Орхуская канвенцыя

Два словы пра саму Орхускую канвенцыю. “Канвенцыя аб доступе да інфармацыі, удзеле грамадскасці ў прыняцці рашэнняў адносна навакольнага асяроддзя і доступе да правасуддзя” (Орхуская канвенцыя) з’яўляецца Міжнароднай дамовай, якую Беларусь ратыфікавала ў 1994 годзе. Сутнасць яе выражаецца ў трох асноўных палажэннях: доступ грамадскасці да экалагічнай інфармацыі, удзел у прыняцці рашэнняў і, калі першыя два не выконваюцца, грамадзяне маюць права звярнуцца ў суд. Простымі словамі, гэта значыць, што лобі грамадзянін нашай краіны мае права запатрабаваць інфармацыю пра тое, якая вада цячэ ў яго з крана, што пачынаюць будаваць у яго двары, якой якасці прадукты ў крамах і г.д. Паняцце “экалагічнай інфармацыі” трактуецца вельмі шырока. Дзяржаўны орган, у які быў накіраваны запыт інфармацыі, абавязаны адказаць на працягу 30 дзён. Гэта закон. Другое палажэнне канвенцыі — самае галоўнае — дае нам права на ўдзел у прыняцці рашэнняў. Гэта значыць, што, калі прымаецца рашэнне аб якімсьці будаўніцтве, альбо вырубцы дрэваў у двары, ці наконт іншых дзеянняў, якія паўплываюць на нашае здароўе і якасць жыцця, дзяржаўная ўстанова, што прымае такое рашэнне, абавязана запытацца ў насельніцтва і ўлічыць яго меркаванне. Гэта закон. Калі два першыя палажэнні парушаюцца, грамадзяне смела могуць падаваць у суд на дзяржаўны орган, і правасуддзе, згодна канвенцыі, будзе на іх баку.

Такім чынам, Орхуская канвенцыя дае шмат правоў нам, звычайным грамадзянам, і ўскладае мноства складаных абавязкаў на дзяржаўных чыноўнікаў. Мы разглядаем канвенцыю як легальны і рэальны інструмент для пабудовы грамадзянскай супольнасці ў Беларусі, як шлях да сапраўднай дэмакратызацыі грамадства. Да таго ж, добра разумеем, што такія важныя і прагрэсіўныя для Беларусі дакумент не будзе працаваць, пакуль самі грамадзяне не стануць актыўнымі, не пачнуць адстойваць сваё права на спрыяльнае навакольнае асяроддзе на ўсіх узроўнях.

Як бачыце, у два словы ўкласціся не атрымалася, бо Орхуская канвенцыя насамрэч з'яўляецца склада-ным юрыдычным дакументам. Калегі-трэнеры могуць уявіць сабе, як цяжка было пабудаваць інтэрактыўны трэнінг, каб за два дні людзі, якія альбо чуюць упершыню, альбо ў другі ці трэці раз словы “Орхуская канвенцыя”, маглі свабодна арыентавацца ў дакуменце, добра ведаць правы грамадскасці і абавязкі дзяржаўных служачых згодна канвенцыі. І пры гэтым вельмі хацелася, каб удзельнікі засталіся жывымі, натхнёнымі і поўнымі ідэй, як рэалізуюцца новыя веды ў жыцці. І зраз я як трэнер магу засведчыць, што ўсё гэта у нас атрымалася!

Напачатку мы праводзілі трэнінг для прадстаўнікоў недзяржаўных арганізацый і ініцыятыў і сродкаў масавай інфармацыі. 17 удзельнікаў, зачараваных нашай верай ва “ўсемагутнасць” Орхускай канвенцыі, смела спасцігалі сутнасць заканадаўчых актаў, незразумелай тэрміналогіі і на першы погляд цалкам нерэальнай перспектывы здзяйснення палажэнняў канвенцыі ў жыцці. Мэтай трэнінгу было азнаямленне з канвенцыяй і магчымасцямі працы з ёю, а таксама наданне ўдзельнікам матывацыі ажыццяўляць гэтую працу. Гэтыя мэты былі дасягнуты. Удзельнікі пісалі запыты інфармацыі, акрэслівалі праблемы, звязаныя з працай з дзяржаўнымі структурамі, праводзілі гульні з грамадскіх слуханні. Сабраўшы і прааналізаваўшы вынікі працы прадстаўнікоў НДА, мы пачалі рыхтавацца да наступнага мерапрыемства — трэнінгу з дзяржаўнымі служачымі.

Такім чынам, натхніўшыся поспехам трэнінгу для прадстаўнікоў грамадскасці, мы, тым не менш, з жахам падышлі да трэнінгу з дзяржаўнымі чыноўнікамі. Тут усё было па-іншаму. Ніякага анкетавання пры адборы ўдзельнікаў! Афіцыйныя лісты за подпісам важнай асобы “паведамлялі” пра правядзенне трэнінгу, спасылочыся на ўказ Прэзідэнта, якім ён ратыфікаваў Канвенцыю, і таму ўсе павінны быць на гэтым мерапрыемстве і ведаць пра свае абавязкі. Дарэчы, вельмі важкім аргументам з'яўляецца апеляцыя, альбо ўзгаданне ў

лістах да дзяржаўных чыноўнікаў указаў, дэкрэтаў, пастаноў, на аснове якіх вы звяртаецеся ў пэўную дзяржаўную структуру.

Зразумела, што са зменай мэтавай групы мяняўся і стыль правядзення трэнінгу, практыкаванні, “батарэйкі”, акцэнт, нават мова і знешні выгляд трэнераў. (Мне асабіста давялося тэрмінова набыць афіцыйны строй!). Ніхто з нас не меў досведу адукацыйнай працы з дзяржаўнымі чыноўнікамі. З некаторымі мы часта сустракаліся у супольнай працы ў праекце альбо на іншых мерапрыемствах. Але ўявіўшы, што мы будзем на працягу двух дзён вучыць іх, даваць заданні і прапаноўваць “гуляцца ў трэнерскія гульні”, усім нам становілася не па сабе. Дадайце сюды яшчэ стэрэатып стаўлення да дзяржаўных чыноўнікаў, апісаны напачатку артыкула, і вам стане зразумелы наш “трэнерскі жах”.

Тэма трэнінгу заставалася тая ж: “Орхуская канвенцыя: удзел грамадскасці ў прыняцці рашэнняў адносна навакольнага асяроддзя”, але мэта цалкам змянілася. Зыходзячы з таго, што на плечы дзяржаўных чыноўнікаў кладзецца непамерны стос абавязкаў (інфармаванне, прыцягненне, узгадненне амаль кожнага свайго дзеяння з грамадскасцю), свайй патаемнай трэнерскай мэтай мы ставілі, кажучы простымі словамі, аблегчыць выкананне дзяржаўнымі служачымі сваіх абавязкаў перад грамадскасцю.

Дзеля надання ўсяму нашаму дзеянню асаблівай важнасці і ўрачыстасці на адкрыццё трэнінгу мы запрасілі Міністра прыродных рэсурсаў і аховы навакольнага асяроддзя — спадара Лявонця Харужыка. На жаль, Міністр быў моцна заняты і на адкрыццё праграмы, зразумела, не прыехаў. Тым не менш, ён звярнуўся да ўдзельнікаў з вітальным лістом, у якім падкрэсліў важнасць нашага мерапрыемства. Гэты важны ліст мы паклалі ў спецыяльныя тэчкі ўдзельнікаў, звярнуўшы на яго асаблівую ўвагу. Нашто я так падрабязна апісваю такія дробязі? Таму што менавіта яны ствараюць неабходную атмасферу для працы дзяржаўнай службы. Думаю, не трэба тлумачыць тую ісціну, што, калі вы хочаце данесці нейкую інфармацыю да чалавека, то размаўляць з ім пажадана на яго ж мове. Афіцыйны зварот Міністра і стаў першым словам у нашым інфармацыйным пасланні, словам важкім і ўрачыстым.

Улічваючы асаблівасці нашай мэтавай групы — людзі пераважна сярэдняга ўзросту, стрыманыя, сур'ёзныя, у афіцыйных строях і з “заштампаванай” мовай — знаёмства мы запланавалі таксама стрыманае, з некаторымі элементамі так звананага ледаколу (ice breaker), але ледаколу душэўнага. “Назавіце сваё імя, імя па бацьку, а да таго ж якасць, якая для вас самая каштоўная ў людзях” — і так праз усё кола. Нашы ўдзельнікі праз адзін называлі адказнасць і добрасумленнасць. Паступова вымалёўваўся партрэт групы. На элеменце трэнінгу “Чаканні і асцярогі” пачуліся першыя жарты, смех, а нам, трэнерам, стала зразумела, што людзі прыехалі сюды працаваць, працаваць і працаваць (што і пажадаў ім у сваім вітальным лісце спадар Харужык).

Хто такія Мы?

Даведка

Дзеля таго каб маё захапленне нашай перамогай над складанай тэмай стала зразумелае і вам, зраблю невялічкае лірычнае адступленне. Мы — гэта каманда трэнераў праекта “Экалагічная інфармацыя, адукацыя і інфармаванне грамадскасці”. Каманда, у якую ўваходзілі прадстаўнікі грамадскай арганізацыі, журналіст, навукоўца НАН Беларусі і галоўны спецыяліст юрыдычнага аддзела Мінпрыроды. Адчуваеце, якія мы розныя? З чатырох трэнераў на момант падрыхтоўкі праграмы толькі 1,5 мелі практыку распрацоўкі і правядзення трэнінгаў (маецца на ўвазе, што адзін быў вельмі дасведчаны ў гэтай справе, а другі трошкі). Астатнія, мала таго што не распрацоўвалі, дык нават не былі ўдзельнікамі падобнага дзеяння. Падрыхтаваўшыся на двух трэнінгах для трэнераў, мы распачалі ўласную працу. І ў нас атрымалася! Хаця рызыка была вельмі вялікай...

Адразу хачу адзначыць адзін важны момант: незалежна ад таго, да якога сектара грамадства належаць удзельнікі вашага семінара, які маюць сацыяльны статус і пасады, заўжды памятайце, што яны перш за ўсё людзі, такія ж грамадзяне Беларусі, як і вы. Узгадваючы перыядычна гэты просты факт і надаючы шмат увагі практыкаванню на стварэнне атмасферы ў коле, вы атрымаеце цудоўныя вынікі! Усмешка, ветлівасць і ўпэўненасць — тры кіты поспеху.

Працуючы з дзяржаўнымі служачымі, вы павінны быць тройчы кампетэнтным у тым, пра што гаворыце. Асабліва ў выпадку, калі працуеце са спецыялістамі па спецыяльнай тэматыцы. Усе факты, лічбы і падзеі, пра якія вы ўзгадваеце, правярайце дзесяць разоў. Адно скажэнне факта — і ваш аўтарытэт са свістам вылятае ў вакно.

Трэба быць вельмі акуратнымі з “батарэйкамі” і іншымі “жывымі” практыкаваннямі. Не забывайцеся, што перад вамі людзі, якія ўсё жыццё навучаліся, сядзячы за сталом з асадкай у руках. Таму напачатку трэнінгу, прэзентуючы праграму, неабходна зрабіць акцэнт менавіта на метадах. Мы расказвалі пра еўрапейскую адукацыйную школу, інавацыйныя прыёмы навучання і іх максімальную эфектыўнасць. Трэба было ўпэўніць удзельнікаў у тым, што навучацца так, як прапануем мы, — вельмі прагрэсіўна, карысна і эфектыўна. Нам паверылі.

Заданні, якія вы даяце, павінны быць максімальна дакладна сфармуляваныя. Яшчэ адна асаблівасць, што прыемна нас здзівіла — гэта адказнасць і выканаўчасць нашых удзельнікаў. Абавязковае выкананне ўсіх заданняў у адведзены тэрмін, выкананне адразу прафесійнае, самым лепшым чынам. Заданні, якія тыдзень таму “левай нагой” выконваліся прадстаўнікамі грамадскасці, тут распісваліся на “міністэрскім” узроўні.

На першым жа блоку, вынікам якога была вялікая прэзентацыя напрацовак груп, мы былі прыемна здзіўлены кампетэнтнасцю і ўзроўнем адказнасці людзей у афіцыйных строях. Дарэчы, нягледзячы на гэтую знешнюю афіцыйнасць, у паветры “пацяплела” вельмі хутка. Першае ж творчае практыкаванне — і нашы паважаныя ўдзельнікі пачалі раскрывацца. Першыя дыскусіі і нават невялікія спрэчкі, кожную з якіх трэба было запісваць на дыктафон — столькі карыснай інфармацыі для нас, тых, хто працуе з Орхускай канвенцыяй, яны змяшчалі!

На абедзе ўжо ніхто нікога не баяўся: проста прыемна паразмаўляць з прафесіяналамі...

Завяршаўся наш вучэбны дзень вялікай ролевай гульні. І тут пачаліся сапраўдныя дзівосы. Паважаныя нашы ўдзельнікі настолькі, што называецца, “загуляліся”, увайшлі ў вобраз, што вывесці іх з ролі ў нас атрымалася не адразу. Менавіта на ролевай гульні мы зрабілі адну вельмі важную выснову: амаль у кожнага з дзяржаўных служачых пазіцыя чыноўніка была цалкам супрацьлеглай пазіцыі грамадзяніна!

Праграма наступнага дня праходзіла ў атмасферы самай што ні на ёсць цёплай і творчай. “Няўжо так усё добра і ніводнай праблемы?” — спытаеце вы і будзеце правыя. Праблемы былі. Першая з іх — гэта невалоданне ўдзельнікамі навыкамі эфектыўнай камунікацыі, прыняцця рашэнняў праз канструктыўны дыялог. У адрозненне ад трэнінгаў, дзе ўдзельнікамі былі сябры НДА, альбо ўвогуле людзі, якія маюць досвед каманднай працы, у дадзенай групе з цяжкасцю праяўляліся навыкі вядзення дыскусіі ў малой групе і прыняцця сумеснага рашэння шляхам кампрамісу альбо кансэнсусу. Магчыма менавіта ў гэтым — у адсутнасці такіх навыкаў у дзяржаўных служачых — і палягае адна з прычын слабога ўзаемадзеяння паміж няўрадавымі арганізацыямі і дзяржаўнымі структурамі. На жаль, часу на тое, каб папрацаваць над тэмай эфектыўнай камунікацыі на гэтым трэнінгу, у нас ужо не было...

Тым не менш, асноўныя мэты трэнінгу былі дасягнутыя. Нашы ўдзельнікі бясконца выказваліся аб карысці і важнасці далучэння шырокай грамадскасці да ўдзелу ў працэсе прыняцця рашэнняў, пра тое, як выгадна і добра супрацоўнічаць з НДА і гэтак далей. Здавалася, што скончыцца трэнінг, і яны тэрмінова пачнуць супрацоўнічаць, менавіта з сённяшняга дня. Такая магчымасць і сапраўды была ўлічана нашай праграмай.

Яшчэ за некалькі дзён да трэнінгу мы запрасілі прадстаўнікоў НДА прыехаць да нас на круглы стол. Нашы ўдзельнікі былі падрыхтаваны, на філіпе напісаны пытанні да абмеркавання. Атмасфера была зноў-такі вельмі спрыяльная.

На жаль, літаральна з самага парогу стэрэатыпы, пра якія казалася ў пачатку артыкула, перамаглі, усе нашы высілки, скіраваныя на пабудову канструктыўнага дыялогу, бездапаможна парушыліся. Прадстаўнікі няўрадавых арганізацый традыцыйна пачалі “нападаць і абвінавачваць”, а дзяржаўныя служачыя — абараняцца, хаваючыся зноў пад маскі занятых, стомленых чыноўнікаў...

Нягледзячы ні на што, напрыканцы трэнінгу настрой ва ўсіх быў прыўзняты. Гэта быў наш першы крок на невядомай зямлі людзей на дзяржаўнай службе. І гэты крок, на нашу думку, быў паспяхова.

Высновы з нашай працы наступныя: па-першае, мы ўбачылі ў дзяржаўных служачых кампетэнтных, таленавітых, творчых прафесіяналаў, чый патэнцыял на большасць адсоткаў нерэалізаваны. Не дазваляе выкарыстаць яго адсутнасць карпаратыўнай культуры, механізмаў, якія дазволілі б праявіць сябе, ініцыятыву і творчасць. Па-другое, супрацьлегласць пазіцыі чыноўніка і грамадзяніна. Тут, можна сказаць, два ў адным: “Як грамадзянін я катэгарычна супраць, а як чыноўнік вымушаны гэтую інструкцыю выконваць...”. Па-трэцяе, нам адкрылася вялікае поле для дзейнасці: праца і навучанне для людзей на дзяржаўнай службе. І выйсці на гэтае поле мы збіраемся ў самым хуткім часе...